

Eski Yunan'dan Öğrenilecekler*

Kathleen Melonakos**

Yetiştirmem gereken beş yaşında bir çocuğum var. Eğitim masraflarının yüksek oluşu, yetersiz eğitim sistemi, anne babanın çocuklarının eğitimindeki azalan rolü ve devlet okullarındaki artan şiddet gibi sorunları düşünüyorum. Eşim ve ben kızımız için farklı bir eğitim yolunu tercih ettik: Özel okul ile evde eğitimin bir tür kombinasyonu. Bu zor kararı almadan önce, hem önümdeki yerel imkânları araştırdım, hem de Amerikan eğitim sistemi üzerine yazılmış pek çok kitap ve makale okudum.

Bu araştırmayı yaparken, Andrew Coulson'un "*Eğitimde Serbest Piyasa: Bilinmeyen Tarih*"¹ başlıklı mükemmel kitabına rastladım. Sonra bu yıl Yunanistan'ı ziyaretimi takiben, Platon'un *Devlet*'ini *Oxford Klasik Dünya Tarihi*² ile birlikte okudum. Medeniyetimizin temeli büyük ölçüde Romalılar ve Yunanlılar tarafından atılmış. Acaba köklerimizi daha iyi anlamaya çalışırsak bugünkü problemlerimizi aydınlatılabilir miyiz? Eski Sparta ve Atina'daki eğitim sisteminin resmi, eğitimde serbest piyasa tezini destekliyor.

Platon'un *Devlet*'i eğitim konusundaki ideallerimizi etkileyebilecek, İncil/kutsal kitap müstesna, eşsiz bir klasik. Platon, önce okullar üzerindeki devlet kontrolünden bahsediyor. Ancak, Yunanlılar bunun arkasında yatanın ne olduğunu o zaman göremiyorlar. Coulson, sonuçlarını kıyaslayabilmek için, dünya tarihinde farklı zamanlarda ve farklı yerlerde uygulanmış eğitim sistemlerini gözler önüne seriyor. Yazar, eski Yunan'ın, eski Roma'nın, İngiltere'deki muhtelif dönemlerin, Ortaçağın başlarındaki Ortadoğu'nun, iç savaş öncesi Amerika'nın ve modern Japonya'nın bazı kesimlerini, iki şeyin eş zamanlı olarak geliştiği örnekler olarak sunuyor: Eğitimde serbest piyasa uygulaması ve kültürel ilerleme. Özellikle eski Atina'da, anne ve babaların, yasal bir zorlama olmadan, çocuklarının yetişmesi için yaratıcı bir şekilde nasıl değişik yöntemler bulduklarına işaret ediyor. Atina'yı, liderlerinin entelektüel ve kültürel hayatı çok sıkı kontrol ettiği Sparta ile karşılaştırıyor.

Sparta'nın Mecburî Eğitim Sistemi

Atina ve Sparta, Herodot'un söylediği gibi, Heleni veya Yunanı oluşturan aynı kanı, aynı dili, aynı dini ve aynı gelenekleri paylaşmış olabilirler;³ fakat hükümet ve eğitim sistemleri birbirlerinden tamamıyla farklı. Milattan önce 6. yüzyılın ortalarından itibaren, Sparta, oligarşik bir tarım ve kara devletiydi. Yönetim,

** Eğitimde özgürlük hareketinin üyelerindendir.

¹ Andrew Coulson, *Market Education: The Unknown History* (New Brunswick: N. J.: Transaction Publishers, 1999).

² John Boardman, Jasper Griffin ve Oswyn Murray, yay. haz., *The Oxford History of the Classical World, Greece and the Hellenistic World*, vol. 1 (Oxford, England: Oxford University Press, 1995 [1986]).

³ *Age.*, s. 121.

asker vatandaşlara yiyecek temin eden köylü kölelere dayanıyordu. M.Ö. 470 ve 460'larda Atina'ya Persleri yenmesi için yardım ettikten sonra, Sparta yöneticileri üç temel hedefe yöneltiler: Mevcut köle isyanlarını bastırmak, diğer şehir devletlerini -özellikle Atina'yı- işgal etmek ve yeni nesli baskı ve kaba kuvvetle "Sparta kalıplarına uygun" yetiştirmek.

"Eğitim sistemi" askerî-totaliteryen toplumun bir parçasıydı. Devleti idare eden oligarşi çocukların yetiştirilmesi dahil hayatın her boyutunu dikte ediyordu. Evlilik ve doğumlar katı bir düzenlemeye tâbiydi. Bir çocuğa ancak yöneticilerin izniyle gebe kalınabilirdi ve doğan çocukların yaşamasına müsaade edilmeden önce kamu otoritelerinin incelemesinden geçmesi gerekirdi. "Eğitimciler", yedi yaşında anelerinden ayrılmış çocukları alarak devletin yetiştirme kamplarına yerleştiriyordu. Burada, talimdeki diğer askerlerle birlikte, otuz yaşına kadar, kalabalık ve bakımsız yurtlarda kalıyorlardı. Kadınlar erkekler gibi eğitiliyordu; ancak ayrı barakalarda. Yirmi yaşlarında genç insanlar yaşlılar onayladığı takdirde evlenebilirler, fakat erkekler eşleriyle birlikte yaşayamazlardı. Eğitim ise, fizikî idman ve hayatta kalabilme becerilerinden ibaretti. Komutanlar eğitimin bir parçası gibi askerlere sürekli fizikî cezalar uygulardı.

Sparta çoğunlukla takdir edilen ve kendilerinden korkulan acımasız savaşçılar yetiştirmede (üretmede) gerçekten başarılı olmuştu. Birçok oligarşik şehir devleti Sparta'nın müttefiki olmuştu. Diğer taraftan Sparta, çocuk yetiştirme üzerindeki katı devlet kontrolü konusunda eşsiz bir devlettir. Askerlerinin, Platon'un inandığı gibi, aptal olduğu,⁴ liderlerinin yeni fikirleri statüko adına reddettiği katı, izole bir toplum olmuştu. Nüfusu korumaya-sabit tutmaya yeterli bir doğum oranı tutturma konusunda problemliydi. Ticaret, para ekonomisi, serbest dolaşım, sanat, mimari, bilim, felsefe ve hatta yazı dili gibi yaratıcı uğraşlar, teşebbüsler Sparta'da hiç gelişmemişti. Zaten, bu faali-

yetler yöneticiler tarafından yasaklanmıştı. Sparta zamanının en az okur-yazar toplumu olarak kalmıştı. Geriye ne ölümsüz bir tapınak, ne bilimsel bir keşif, ne de yazılı belgeler veya kitaplar bırakabilmiştir. Coulson diyor ki; "Sparta'nın modern zamanlara/günümüze bıraktığı miras son derece önemsizdir. Tabii, Fransız Devrimi, dokuzuncu yüzyıl Amerika'sı ve Almanya'nın Nasyonal Sosyalist (Nazi) Partisi dönemlerinde totaliteryen eğitim sistemi taraftarlarına ışık tutmak hariç..."⁵

Atina Çocuklarının Eğitimi Anne Babaların Takdirine Bırakır

Sparta'nın aksine, Atina serbest ticareti, gemiciliği, yabancı ziyaretçileri, çok çeşitli ekonomiyi ve fikirlerin serbest mübadelesini benimsemiştir. Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*'nda Atinalılar'ın tüm devrimlerin en önemlisini başlattığını, "kapalı bir toplumdan açık bir topluma geçişi" denediğini anlatmaktadır.⁶ Atina, tacirlerinin mallarını satmak için buldukları pazar yerleri, agorası (meydanı) olmadan düşünülemez. *Agora*, ilgili grupların alimlerin konuşmalarını dinlemek için geldikleri, güncel meseleler ve hadiselerle ilgili tartışmaların yapıldığı veya çocukların eğitilmesi için öğretmenlerin tutulduğu ve bu öğretmenlerin ders verdiği sosyal bir merkez haline gelmişti. Ticareti düzenleyen kurallar demokratik bir meclis tarafından konuluyordu. Bu kurula da her hür doğmuş erkek vatandaşın katılması beklenirdi.

Okur-yazarlık bir suç değildi, aksine, herkesin Atina toplumuna katılabilmesi için kendi kendini yetiştirmiş olması gerekirdi. Hem mülk sahibi sınıf hem de esnaflar okur yazarlıklarını pek çok yerde kullanırlardı. "Şiir yazmaktan düşmanlara küfretmeye, kanunları okuyup yüksek sesle sunma işinden oy vermeye kadar, mezar taşlarının üzerlerini yazmaktan, adaklar yakmaktan alışveriş listelerini yapmaya kadar okuma yazmadan faydalanırlar-

⁵ Coulson, s. 50.

⁶ Karl Popper, *Open Society and Its Enemies*, cilt 1, (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1971 [1943]), s. 175. Sir Karl Popper kapalı toplumun, kabile kolektivismi, otoriteryen yönetim ve sosyal durgunluk ile, açık toplumun ise eşitlikçilik, kişisel sorumluluk ve sosyal hareketlilik ile kendini gösterdiğini anlatıyor.

⁴ Desmond Lee, *The Republic*'in çevireninin takdimi bölümünde, 359 ve 367. sayfalar (Middlesex, England: Penguin Classics, 1974 [1955]), s. 24. arasındaki yorumlarına dayanarak Platon'un Sparta'lılara karşı yaklaşımını tanımlıyor.

dı."⁷ Erkek nüfusun yarısından fazlasının okuyup yazabildiği tahmin ediliyor, bu da Atinalıların dönemin en okur-yazar halkı olduğunu gösteriyor. Kadınlar okumaya teşvik edilmezdi, buna rağmen pek çoğu okumayı bilirdi. Kölelerin çoğu ise hesap-kayıt tutmaları beklenmediğinden, okur-yazardı.

Eski Atina'da evlilik, aile, din ve çocukların eğitimi *ebeveynlerin* en önemli vazifesiydi, devletin değil. Vatandaşlar da devlete karşı haklı bir sadakat gösterirdi; zira askerî korunma ciddi bir ihtiyaçtı ve Atina yönetiminin başlıca gayesiydi, ancak militarizm Sparta'da olduğu gibi hiçbir zaman hayatın her noktasını kuşatan bir varlık sebebi olmadı. Askerlik hizmeti gönüllüydü ve şerefli bir görev olarak addedilirdi. Atina sahiden etkili bir askerî güç teşkil etmiş, aynı zamanda eğitim üzerinde devlet tahakkümü olmayan bir idare cihazı tesis etmişti. Perikles meşhur cenaze töreni hakkında, Atina ve Sparta'nın eğitim sistemlerini şöyle kıyaslıyor:

Spartalılar, en genç ergenlik yaşlarından itibaren epey zahmetli bir cesaret eğitimine boyun eğmek zorunda kalıyorlar. Biz bu tür sınırlamalara maruz kalmadan hayatımızı geçiriyoruz ve yine de Spartalılar ile aynı tehlikelerle başedebilecek güçteyiz.

... Bence bizim bazı avantajlarımızın olduğu muhakkak: Sıkı bir talimden geçip devlet zoruyla edinilecek cesaret yerine sakın ve metin zihnimizle tabii bir cesaret içinde tehlikelerle yüzleşip üstesinden gelmek....

Şehrin takdire şayan diğer yönlerini de sıralıyor:

Güzele olan tutkumuz hiçbir zaman aşırıya kaçmaz ve aklın mahsullerine olan hislerimiz bizi zaafa düşürmez.

Ve:

Her an kendi yuvalarımızda bizi memnun edecek ve dertlerimizden uzaklaştıracak bir güzellik ve hoş bir tat bulabiliriz...⁸

Vatandaşlar, muhtelif amaçlara hizmet eden değişik gönüllü kuruluşlara üyeydi. Böylece bu dernekler bir aidiyet hissi ve gençler için de bir eğitim imkânı temin ediyordu. Köy veya *deme*, coğrafi temelli yerel siyasî birimleri temsil ediyordu, mamafih, kardeşliğe ve dine dayalı cemaatlere benzer akraba olan ve olmayan kimselerden oluşan *phratry* kadar önemi haizdi. Çocukların doğduklarında ve yetişkinliklerinde özel törenlerle takdim edildikleri bu cemaatlerde gençlerin yetişkinlerle özel bir bağı oluyordu. *Phratry*, yardım işleri, cenaze işleri cemiyetleri ve birtakım ticarî faaliyetlerle bağlantılı diğer sosyal kurumlar, çocuklara ve gençlere hem akranlarıyla münasebetlerini geliştirme hem de yetişkin bilge kimselerle muhatap olma, onlardan faydalanabilme fırsatını veriyordu.

Oxford'dan Oswyn Murray, kurumlaşmış okulların M.Ö. altıncı yüzyılın sonları gibi oldukça erken bir dönemde ortaya çıktığını ve M.Ö. beşinci yüzyılın sonlarında da yaygınlaştığını söylüyor. Eğitimin maliyeti aileler tarafından karşılanıyordu ve bu maliyet düşüktü. Anne babalar, çocuklarının herkesin arzuladığı gibi Atina toplumunda başarılı olması için, çocuklarını ya kendileri eğitiyordu ya da onlara ders aldırıyordu. Okula genellikle yedi yaşlarında başlanıyordu. Bazılarının eğitimi temel becerilerin edinilmesiyle bitiyordu, fakat çoğu öğrenci on yıl veya daha fazla eğitimini sürdürüyordu.⁹ Onsekiz ve yirmi yaşlarındaki tüm genç erkekler için, zarurî askerî eğitim dışında, devletin eğitime olan müdahalesi asgari seviyedeydi. Daha sonra devlet adamı eğitimi için Sokrat'ın etkili konuşma ve yazma okulu ve Platon'un Akademisi gibi okullar ortaya çıktı. Bu okullar ve matematik, dil bilgisi, antropoloji ve topluluk önünde konuşma gibi temel dersler veren ve başka şehirlerden gelen seyyah öğretmenlerin hizmeti bugün bilinen lise seviyesindeki yüksek eğitimin temellerini teşkil ediyor.

Atina Daha Zekiydi

Coulson'ın Atina'yı Sparta ile kıyaslarken ele aldığı noktalar, fikirlerin serbestçe ifadesinin ve eğitim konusunda ailelerin sorumluluk al-

⁷ Oswyn Murray, "Life and Society in Classical Greece", Boardman, Griffin ve Murray içinde, s. 222.

⁸ Thucydides, *The Peloponnesian War*, çev. Rex Warner (Middlesex, England: Penguin Classics, 1978 [1954]), s. 146-147.

⁹ Murray, s. 222.

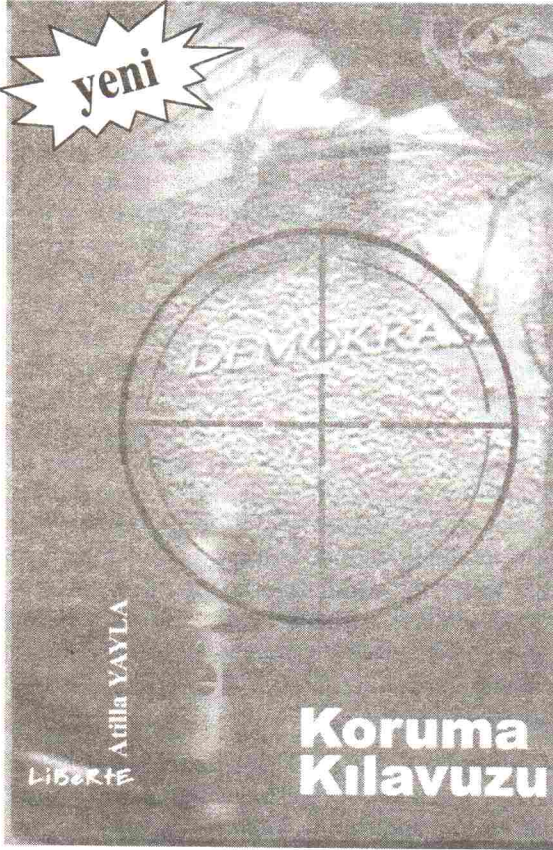
masının sonuçlarını ifade ediyor. Coulson, ağır mecburiyetler ve tekbiçimliliği dayatan "okullar üzerinde devlet kontrolü" fikrimizi yeniden gözden geçirmemiz gerektiğini düşünüyor. Platon'un kendi toplumunun üstün olmasına rağmen Sparta'yı takdir ederek eğitime devletin müdahalesini telkin etmesi çok şaşırtıcı. Daha da şaşırtıcı olan, Benjamin Rush, John Dewey ve bazı sendika liderleri gibi Amerika'daki devlet eğitimi taraftarlarının çocukların devletin mülkiyetinde olduğuna inanan Sparta düşüncesini benimsiyor olmalarıdır. Oysa, bu kişilerin inkâr ettikleri ve/veya çelişkiye düştikleri, Amerika'nın kuruluşunda yatan temel prensipler der ki; aile devletten önce gelir ve

vatandaşlar vazgeçilmez ve kendilerinden alınamaz haklara, diğer vatandaşlarla birlikte hareket edebilme hakkına sahip hür varlıklardır.

Gün geçtikçe okulların, metal detektörleri, silahlı koruma görevlileri arasında hapishanelere benzediğine ilişkin pek çok haber duyuyoruz. Atina'nın mı Sparta'nın mı yolundayız? Atina'da birlik vardı; fakat bunu üniform bir yapıyla değil, gönüllü ve etkili bir savunmayla, muhteşem başarılarla ve eğitimde serbest piyasa ile elde etmişti. Biz aynı şeyi neden yapmayalım?

* *Ideas on Liberty*, January 2001, ss. 30-32.

Çeviren: Özlem Çağlar

Demokrasiyi Koruma Kılavuzu

Demokrasiyi korumak gerekli midir? Gerekli ise nasıl yapılmalıdır? Demokrasi demokratik hak ve özgürlükler sınırlanarak ve halkın bazı kesimleri baskı altına alınarak korunabilir mi? Demokrasiye duyulan aşırı veya abartılmış muhabbet demokrasi-nin ölüm fermanının mührü olabilir mi? Korunması asıl gereken şey yoksa demokrasi değil de başka bir şey midir? Demokrasi bir araç mıdır, bir amaç mıdır? Araç olursa ne olur, amaç olursa ne olur? Askerlerle sivillerin hayata bakış tarzları arasında farklılıklar var mıdır? Bir demokraside resmi dil dışındaki dillerde yayın ve eğitime izin verilebilir mi? Verilirse ülke parçalanır mı? Demokrasilerde yolsuzluk olur mu? Siyasî iktidarların yozlaşması nasıl önlenir? Siyasal meşruiyetle sosyal meşruiyet aynı şey midir? Liberalizm ile demokrasi birlikte ve birarada yaşayabilir mi? Özgürlüğü fikirler ülkemize ne zaman ve ne yolla sızmaya başladı. Dinî cemaatlere eğitimde ayrıcalık tanınabilir mi? Bu sorulara ve benzerlerine spekülasyona ve önyargılara değil de sağduyuya sağlam bilgiye ve mantıklı muhakemeye dayanan cevaplar arıyorsanız *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu*'yla doğru ve yararlı adresi bulabilirsiniz.

LİBERTE YAYINLARI